

Βατερλώ: Μια μάχη, ένα σκάνδαλο και μια μακέτα

Η εντυπωσιακή μακέτα της μάχης του Βατερλώ (η μεγαλύτερη στην ιστορία) προκαλεί τον θαυμασμό χιλιάδων επισκεπτών στο Εθνικό Στρατιωτικό Μουσείο του Λονδίνου. Λίγοι όμως παρατηρούν την αισθητική και ιστορική ανορθογραφία της και ακόμα λιγότεροι γνωρίζουν την αιτία της και το δράμα που κρύβει

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΑΛΛΙΒΡΕΤΑΚΗΣ

10888
ΘΕΜΑ

Ένα τουριστικό κέντρο κόστους 30 εκατομμυρίων ευρώ πρόκειται να χτιστεί στο πεδίο μάχης του Βατερλώ, όπου θα πραγματοποιούνται αναπαραστάσεις της ιστορικής μάχης, όπως αυτή της φωτογραφίας

Το πρωινό της 19ης Ιουνίου 1815, καθισμένος στο ταπεινό δωμάτιο ενός πανδοχείου στο Waterloo, όπου είχε εγκαταστήσει το πρόχειρο στρατηγείο του, ο Δούκας του Ουέλιγκτον απηύθυνε στο βρετανικό υπουργείο Πολέμου την πρώτη συνοπτική επίσημη αναφορά του για την ομώνυμη μάχη της προηγούμενης ημέρας. Περιγράφοντας το κρίσιμο σημείο των γεγονότων, σημείωνε:

«Το εχθρικό ιππικό κατ' επανάληψιν επετέθη ανεπιτυχώς κατά του πεζικού μας. Αυτές οι επιθέσεις επαναλαμβάνονταν έως περίπου τις επτά το βράδυ, όταν ο εχθρός κατέβαλε απέλπιδα προσπάθεια με το ιππικό και το πεζικό του, υποστηριζόμενα από το πυροβολικό, να εκβιάσει το κέντρο της παρατάξεώς μας, κοντά στην αγροικία La Haye Sainte. Ύστερα από σκληρό αγώνα, το εγχείρημα απέτυχε. Παρατηρώντας ότι τα στρατεύματα αποσύρονταν από την επίθεση με μεγάλη σύγχυση, και ότι η πορεία του προερχομένου εκ του Frischermont σώματος του στρατηγού Μπίλοφ, προσέγγιζε το Planchenois και την Belle Alliance, καθώς έβλεπα το πυρ των κανονιών του, και ενώ ο Στρατάρχης Πρίγκιπας Μπλίχερ αυτοπροσώπως, προερχόμενος από το Ohain, προστέθηκε με ένα σώμα του στρατού του στα αριστερά της γραμμής μας, απεφάσισα να επιτεθώ κατά του εχθρού και αμέσως προώθησα το πεζικό κατά μήκος όλου του μετώπου, με την υποστήριξη του ιππικού και του πυροβολικού.

Η επίθεση υπήρξε επιτυχής σε όλα τα σημεία: Ο εχθρός αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τις οχυρές του θέσεις και να διασκορπιστεί με πλήρη σύγχυση, αφήνοντας πίσω του 150 πυροβόλα με τα πυρομαχικά τους, τα οποία έπεσαν στα χέρια μας. Συνέχισα την καταδίωξη επί μακρόν μετά την πτώση του σκότους, σταματώντας μόνον εξαιτίας της κούρασης των στρατευμάτων μας, που πολεμούσαν επί δωδεκάωρο, και επειδή συνάντησα καθ' οδόν τον Στρατάρχη Μπλίχερ, που με διαβεβαίωσε για την πρόθεσή του να καταδιώξει τον εχθρό καθ' όλη τη διάρκεια της νύκτας. Έλαβα μήνυμά του σήμερα το πρωί ότι κατέλαβε 60 κανόνια της Αυτοκρατορικής Φρουράς και αρκετές άμαξες, αποσκευές κ.τ.λ. που ανήκαν στον Βοναπάρτη».

Ο ρόλος των συμμάχων

Αφού έπλεκε το εγκώμιο μιας πλειιάδας Βρετανών αξιωματικών που διακρίθηκαν στο πεδίο της μάχης, ο Ουέλιγκτον κατέληγε με μια μελετημένη κίνηση γαλαντομίας προς τον σύμμαχό του: «Δεν θα ήμουν δίκαιος έναντι των αισθημάτων μου ή έναντι του Στρατάρχου Μπλίχερ και του πρωσικού στρατού, εάν δεν απέδιδα το επιτυχές αποτέλεσμα αυτής της δυσχερούς ημέρας στην εγκάρδια και έγκαιρη επικουρία που μου παρείχαν. Η

επιχείρηση του στρατηγού Μπίλοφ στο πλευρό του εχθρού υπήρξε λίαν αποφασιστική. Ακόμη και εάν δεν είχα βρεθεί στην κατάλληλη συγκυρία να πραγματοποιήσω εγώ την επίθεση που παρήγαγε το τελικό αποτέλεσμα, θα είχε εξαναγκάσει τον εχθρό να αποσυρθεί εάν οι επιθέσεις του αποτύγχαναν, και θα τον είχε εμποδίσει να τις εκμεταλλευθεί εάν, παρ' ελπίδα, είχαν επιτύχει».

Αφού σφράγισε την αναφορά του, ο Ουέλιγκτον την εμπιστεύθηκε στον Χάρι Πέρσι, τον μόνο υπασπιστή του που είχε επιβιώσει χωρίς σοβαρά τραύματα από τη μάχη. Ο Πέρσι τύλιξε την αναφορά σε ένα βελούδινο μαντήλι που του είχε δώσει μια θαυμάστριά του καθώς εγκατέλειπε βιαστικά τον περίφημο χορό της Δούκισσας του Ρίτμοντ στις Βρυξέλλες, την παραμονή της μάχης. Αν και είχε να κοιμηθεί έξι ημέρες, δεν έχασε στιγμή. Κάλπασε μέχρι την ακτή, διέσχισε τη φουρτουνιασμένη Μάγγη, συνέχισε αδιάκοπα μέχρι το Λονδίνο και, με τη χρυσοπόρφυρη στολή του σκισμένη, βρώμικη και γεμάτη αίματα, εισέβαλε στην αίθουσα των Ανακτόρων του St James κρατώντας δύο γαλλικές σημαίες-λάφυρα και, γονατίζοντας ενώπιον του Αντιβασιλέα, του έτεινε την αναφορά. Η σκηνή ήταν πράγματι σαιξπηρική.

Με την αναφορά του αυτή, που δημοσιεύθηκε αμέσως στους «Times» της 22ας Ιουνίου 1815, ο Ουέλιγκτον εδραίωσε εσαεί (;) στη βρετανική και εν πολλοίς στην παγκόσμια κοινή γνώμη την πεποίθηση ότι το Waterloo υπήρξε αποτέλεσμα αφενός της γενναίας άμυνας του βρετανικού στρατού όλη την ημέρα και αφετέρου της δικής του αποφασιστικότητας που τον οδήγησε στην τελική επίθεση, έχοντας ωστόσο την ευγενή καλοσύνη να αναγνωρίσει ότι και οι Πρώσοι, εμφανιζόμενοι πάντως αφού η ύστατη επιθετική προσπάθεια του Ναπολέοντα είχε ήδη με επιτυχία αποκρουσθεί, διεδραμάτισαν έναν αξιοπρόσεκτο μεν, αλλά δευτερεύοντα και επικουρικό ρόλο.

Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, το 1830, ενώ ο ένδοξος στρατάρχης ήταν πλέον ο πανίσχυρος πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, ο τότε επικεφαλής του βρετανικού στρατού λόρδος Ρόουλαντ Χιλ ανέθεσε σ' έναν άσημο υπολοχαγό ονόματι Ουίλιαμ Σίμπορν (William Siborne) να κατασκευάσει μια τρισδιάστατη μακέτα της περίφημης μάχης, που θα διαιώνιζε τη μνήμη του μεγάλου επιτεύγματος του «Σιδηρού Δουκός» και θα αποτελούσε το κεντρικό έκθεμα στο υπό ανέγερση τότε νέο Πολεμικό Μουσείο.

Το αποτέλεσμα της εξαιρετικής δουλειάς του Σίμπορν ήταν η μεγαλύτερη μακέτα στην ιστορία. Σε μια ξύλινη βάση 38 τετραγωνικών μέτρων απεικονίζονταν τρισδιάστατα οι κάμποι, οι λόφοι, τα χωριά, οι αγροικίες, το οδικό δίκτυο και 115.000 μεταλλικά στρατιωτάκια (ένα για κάθε δύο πραγματικούς στρατιώτες) ύψους 10 χιλιοστών το καθένα, πεζοί, ιππείς και πυροβολητές με τα κανόνια τους. Κάθε στρατιωτάκι είχε κατασκευαστεί χωριστά, με τη στολή και τα διάσημα που αντιστοιχούσαν στη μονάδα του. Η μακέτα αποτύπωνε τη μάχη του Waterloo στην πιο κρίσιμη ώρα της: στις 7.15' μ.μ. της 18ης Ιουνίου 1815.

Από τους 48.000 Πρώσους έμειναν... 8.000

Όταν ο Ουέλιγκτον ανετράπει από την πρωθυπουργία, η νέα κυβέρνηση των Φιλελευθέρων έδειξε απρόθυμη να συνεχίσει τη χρηματοδότηση ενός σχεδίου προορισμένου, κατά τα φαινόμενα, να εξυμνεί τα επιτεύγματα του επικεφαλής των Συντηρητικών. Ήταν η πρώτη αναποδιά που αντιμετώπισε ο Σίμπορν, ο οποίος όμως συνέχισε απτόητος να δουλεύει τη μακέτα στον ελεύθερο χρόνο του, δανειζόμενος προκειμένου να ανταποκριθεί στις

Τμήμα της μακέτας της μάχης του Waterloo, όπως εκτίθεται σήμερα στο Εθνικό Στρατιωτικό Μουσείο του Λονδίνου

απαιτήσεις του έργου, βέβαιος ότι θα τον αποζημίωνε η ανταπόκριση του κοινού.

Το 1836, ελέγχοντας τα τελικά προσχέδια του Σίμπορν, ο Ουέλιγκτον τα βρήκε κατ' αρχήν ικανοποιητικά, σχολίασε όμως ότι «δεν μπορούσε να θυμηθεί με βεβαιότητα την ακριβή θέση των μονάδων, ειδικότερα των Πρώσων». Ο υπαινιγμός ήταν εμφανής, καθώς η μακέτα έδειχνε στις 7.15' το βράδυ της 18ης Ιουνίου 1815, 48.000 Πρώσους να βρίσκονται ήδη σε πλήρη επίθεση σε όλο το ανατολικό πεδίο της μάχης, έχοντας δεσμεύσει το σύνολο σχεδόν των γαλλικών εφεδρειών, ενώ οι Βρετανοί μετά βίας κρατούσαν τις θέσεις τους απέναντι στην, ούτως ή άλλως, αποδυναμωμένη, λόγω ακριβώς του διμέτρωτου αγώνα, επίθεση του Ναπολέοντα. Ούτε λίγο ούτε πολύ, το έργο του Σίμπορν έθετε σε αμφισβήτηση την ειλικρίνεια της επίσημης αναφοράς του ήρωα του Waterloo.

Ο γραμματέας του Ουέλιγκτον λόρδος Σόμερσετ έσπευσε να γράψει στον Σίμπορν, επισημαίνοντας το «σφάλμα» του και ζητώντας του να μεταβάλει τις θέσεις των στρατευμάτων στη μακέτα, προσαρμόζοντάς τες στην κρατούσα άποψη. Έκπληκτος ο τελευταίος απάντησε ότι είχε διερευνήσει εξαντλητικά το θέμα, και ήταν βέβαιος για την ακρίβεια του σχεδίου του.

Η συνέχεια δείχνει ότι ο Σίμπορν δεν είχε προφανώς αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κατάστασης και τη σπουδαιότητα του διακυβεύματος. Όταν το περιβάλλον του Δούκα έπεισε τον Ουέλιγκτον να συγκατανεύσει σε μια κατ' ιδίαν συνάντηση με τον αυθάδη υπολοχαγό, προκειμένου να διευθετηθεί το ζήτημα, ο τελευταίος αρνήθηκε να μεταβεί στο Λονδίνο (υπηρετούσε στο Δουβλίνο), επικαλούμενος έλλειψη χρημάτων και χρόνου!

Ήταν προφανές πλέον, ότι η επίμονη, μέχρις αφελείας, απόφαση του ξεροκέφαλου Σίμπορν να δημιουργήσει μια ιστορικά έγκυρη αναπαράσταση εκείνου του απογεύματος του 1815, τον οδηγούσε σε ευθεία μετωπική σύγκρουση με τον σημαντικότερο στρατιωτικό ηγέτη της Αγγλίας, που ήταν αποφασισμένος να προστατεύσει τη δημόσια εικόνα του. Αρχικά, οι επιπτώσεις ήταν περιορισμένες, καθώς η πρώτη φάση της σύγκρουσης διεξήχθη μακριά από κάθε δημοσιότητα. Έτσι, όταν το 1838 η ολοκληρωμένη μακέτα εκτέθηκε για ένα μήνα, με πρωτοβουλία του Σίμπορν, στο Egyptian Hall του Piccadilly, πάνω από 100.000 θεατές έσπευσαν να πληρώσουν ένα σελίνι προκειμένου να τη δουν από κοντά. Οι 5.000 λίρες που συγκεντρώθηκαν θα μπορούσαν να καλύψουν με το παραπάνω τα έξοδα κατασκευής της (περίπου 3.000 λίρες), εάν ο πάντοτε αιθεροβάμων Σίμπορν δεν έπεφτε θύμα των διοργανωτών της έκθεσης, λαμβάνοντας μόλις 800 λίρες.

Αλλά αυτό δεν ήταν παρά ένα μόνο από τα προβλήματά του. Ο κύκλος του Ουέλιγκτον δεν άργησε να θέσει σε κυκλοφορία διαδόσεις για τις «πολλές ανακρίβειες» της μακέτας. Ο ίδιος ο Δούκας ερωτώμενος γιατί αρνήθηκε να την επισκεφθεί, δήλωσε με νόημα: «Είναι μια ερώτηση που μου τέθηκε συχνά, και την οποία δεν θέλω να απαντήσω για να μην πληγώσω τον άνθρωπο».

Η δυσφημιστική αυτή εκστρατεία επρόκειτο να ενταθεί όταν έγινε γνωστό ότι ο Σίμπορν, αξιοποιώντας το μοναδικό αρχαιακό υλικό που είχε στη διάθεσή του και τη γνώση που είχε συσσωρεύσει από την πολυετή ενασχόλησή του με το αντικείμενο, ετοιμαζόταν να εκδώσει μια *Ιστορία της εκστρατείας του Waterloo*. Το βιβλίο δημοσιεύτηκε το 1844 και, παρά την κριτική που του άσκησε ο κύκλος του Ουέλιγκτον, πραγματοποίησε τρεις αλληπάλληλες εκδόσεις, και παραμένει έως σήμερα κλασικό.

Η εκδοτική επιτυχία του βιβλίου κάλυψε εν μέρει τα χρέη του συγγραφέα, ο οποίος δεν έπαψε εν τούτοις να αναζητεί μια στέγη για το έργο της ζωής του. Κάθε απόπειρα όμως μόνιμης έκθεσης της μακέτας έβρισκε κλειστές πόρτες, πίσω από τις οποίες διακρινόταν το μακρύ χέρι της επιρροής του

«Σιδηρού Δουκός». Πιεζόμενος από τους πιστωτές του, αλλά και καταβεβλημένος από τον αδιάκοπο και συστηματικό αυτό πόλεμο, που μεταξύ των άλλων είχε υποσκάψει σοβαρά την υγεία του, προέβη σε μια τελευταία απεγνωσμένη κίνηση: δήλωσε ότι δέχεται να επιφέρει στο έργο του όσες αλλαγές απαιτούσε ο Ουέλιγκτον και, προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, αφαίρεσε από μόνος του τους 40.000 από τους 48.000 Πρώσους της μακέτας, ενέργεια που γνωστοποίησε με ειδική αγγελία στις εφημερίδες. Η πράξη αυτή, που μάλλον δημοσιοποιούσε παραπέρα το σκάνδαλο παρά το διευθετούσε, είχε ως απάντηση την παγερή σιωπή του Δούκα.

ΔΕΝ ΤΗΝ ΕΙΔΕ ΠΟΤΕ ΝΑ ΕΚΤΙΘΕΤΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑ

Μόνο το 1851, όταν πλέον η επιρροή του 82χρονου Ουέλιγκτον είχε αισθητά μειωθεί, 36 χρόνια μετά τη μάχη του Waterloo και 21 ολόκληρα χρόνια μετά την αρχική παραγγελία του έργου, η βρετανική κυβέρνηση αποφάσισε τελικά να εκθέσει επίσημα τη μακέτα του Waterloo στο Whitehall. Ήταν όμως αργά για τον Σίμπορν, που είχε πεθάνει πρόωρα από το 1849, εξουθενωμένος, σύμφωνα με πολλούς, από τις απογοητεύσεις, τις πιέσεις και τις διώξεις που είχε υποστεί, γιατί θέλησε να υπερασπιστεί την ιστορική αλήθεια, υψώνοντας το ασθενικό ανάστημά του απέναντι στους ισχυρούς της εποχής.

Σήμερα η μακέτα βρίσκεται πάντοτε στο Εθνικό Στρατιωτικό Μουσείο του Λονδίνου και προκαλεί τον θαυμασμό χιλιάδων επισκεπτών. Λίγοι παρατηρούν τα μεγάλα κενά στην ανατολική πλευρά του πεδίου της μάχης, όπου διακρίνονται αραιά τοποθετημένοι 8.000 Πρώσοι στρατιώτες, και ακόμη λιγότεροι γνωρίζουν την αιτία αυτής της αισθητικής και ιστορικής ανορθογραφίας, και το δράμα που κρύβεται πίσω της.

Ουίλιαμ Σίμπορν, ο μακετίστας

Ερεύνησε μέχρι και τα σπαρτά στα γύρω χωράφια

Ο Ουίλιαμ Σίμπορν, γεννημένος στα 1797, δεν είχε καν λάβει μέρος στο Waterloo, αλλά είχε τη φήμη μορφωμένου και ευσυνείδητου αξιωματικού, με πάθος για την ιστορία και ειδικού σε θέματα τοπογραφίας. Η πρόταση αυτή του έδινε την ευκαιρία να αναδειχθεί και έπεσε με τα μούτρα στη δουλειά. Ταξίδευσε στο Βέλγιο, όπου επί οκτώ εβδομάδες μελετούσε σπιθαμή προς σπιθαμή το πεδίο της μάχης, αποτυπώνοντας κάθε πτυχή του εδάφους, κάθε χαμόσπιτο, κάθε μαντρούλα. Μανιακός ως προς την ακριβή απεικόνιση και της τελευταίας λεπτομέρειας, έφθασε στο σημείο να διερευνήσει το είδος των σπαρτών που φύτευε σε κάθε χωράφι ξεχωριστά, εκείνον τον Ιούνιο του 1815. Τα έξοδα του ταξιδιού του αποζημιώθηκαν κανονικά από το δημόσιο ταμείο και όλα φαίνονταν να βαδίζουν κατ' ευχήν. Επιστρέφοντας στην έδρα του, ο Σίμπορν επικοινωνήσε με όσους επιζώντες Βρετανούς αξιωματικούς κατόρθωσε να εντοπίσει, ζητώντας τους να του περιγράψουν τη σύγκρουση όπως την έζησαν από το πόστο τους ο καθένας. Δεν αρκέστηκε όμως σε αυτό, αλλά πέτυχε να αποκτήσει πρόσβαση στα ολλανδικά αρχεία (οι Ολλανδοί είχαν πολεμήσει στο πλευρό των Βρετανών), ενώ παράλληλα ήρθε σε επαφή με το γαλλικό υπουργείο Πολέμου και το Πρωσικό Γενικό Επιτελείο. Έλαβε περισσότερες από 700 απαντήσεις βετεράνων, συχνά εμπλουτισμένες με σχέδια, και πλήθος επισήμων εγγράφων, διαταγών, αναφορών, υπομνημάτων κ.τ.λ., συγκροτώντας έτσι το πληρέστερο αρχείο για το Waterloo που υπήρξε ποτέ.

Ο Ουίλιαμ Σίμπορν (1797 - 1849), που σχεδίασε και κατασκεύασε την επίσημη μακέτα της μάχης του Waterloo, τόλμησε να αμφισβητήσει την ακρίβεια των ισχυρισμών του Ουέλιγκτον, προκαλώντας την οργή του «Σιδηρού Δουκός»

William Siborne, «History of the war in France and Belgium in 1815», Α' και Β' έκδοση Λονδίνο 1844, Γ' έκδοση 1848, επανέκδοση 1995.

Herbert Taylor Siborne, «Waterloo Letters: a selection from original and hitherto unpublished letters by officers who served in the campaign», Α' έκδοση Λονδίνο 1891, επανέκδοση 1993.

F.R. Bourdier, «L'Armee Prussienne de Waterloo», Παρίσι 1969.

Peter Hofschröer, «1815 The Waterloo Campaign», 2 τόμοι, Λονδίνο 1998-1999.

Peter Hofschröer, «Wellington's Smallest Victory -The Duke, the Model Maker and the Secret of Waterloo», Λονδίνο 2004.

Ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης είναι Διευθυντής Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

"ΤΑ ΝΕΑ" Σάββατο, 19 Ιουνίου 2004
Αρ. Φύλλου: 17968